

BO EKEGREN:

De nya protektionisterna

Det finns ganska egenartade uttalanden särskilt av unga centerpartister men även av andra, som vill hävda en svensk protektionism och allmän isolationism. Särskilt riktar de sig mot de multinationella företagen, men bakom ligger något mycket mera. Civilekonom Bo Ekegren analyserar i denna artikel de nya tankegångarna och exemplifierar dem med citat ur bl a tidskriften Ung Center. Han finner att kritiken mot den internationella handeln skjuter långt över målet, eftersom denna i själva verket främjar välfärdsutvecklingen.

Multinationella företag har under flera år varit föremål för debatt, utredande och ställningstaganden. Samtliga debattörer har varit ense om att företagandets internationalisering ställer krav på anpassningsåtgärder från staters och internationella organs sida.

Förra året presenterade FN:s "Group of Eminent Persons" sin rapport. I enlighet med rapporten har nu ett speciellt FN-organ av permanent karaktär inrättats för att samla och sammanställa material om multinationella företag. Därigenom skall man bl a kunna stärka enskilda staters position vid förhandlingar med sådana företag. I samband med att nationer förhandlar om att ge utländska företag tillstånd för investeringar, skall man kunna inhämta råd och erfarenhet från FN-organet. Detta kommer att utgöra ett stöd främst för u-länder. På sikt är att vänta fler initiativ från FN:s sida, bl a när det gäller internationellt samarbete angående beräkning och kontroll av företagets skattebetalningar. På det fackliga området kommer man bl a via de yrkesinternationaler, som finns, att försöka samordna det fackliga arbetet vid anläggningar i olika länder till samma företag.

Många av de internationella och nationella åtgärderna med anledning av framväxten av multinationella företag är alltså bara en tidsfråga. Dessutom är de föga kontroversiella. Att man genom internationellt samarbete täpper till de luckor i kontrollnät, som skapas vid nationsgränserna, är naturligt.

Men vad kommer att ske på sikt? Det

är oroande att så mycket i den svenska debatten varslar om "en ny protektionism", som framförallt gör sig gällande hos de unga socialisterna och den unga centern. Det är inte bara de specifika problem, som är förknippade med företagande över gränserna, man angriper utan man ifrågasätter internationellt ekonomiskt utbyte överhuvudtaget. De multinationella företagen får också tjäna som katalysator för angrepp som egentligen gäller marknadsekonomi och internationell handel. De nya protektionisterna av radikalt snitt ser ekonomiskt utbyte med utlandet som ett hinder för den politik de vill driva i Sverige. I mångt och mycket är argumenten en återupprepning av dem man förde fram i debatten om Sveriges anslutning till EG. Parollen kan sägas vara: "Sverige åt svenskarnas regering!".

I och för sig är det kanske naturligt att multinationella företag för många radikala debattörer framstår som "gefundenes Fressen". De marxistiskt bokstavstroende tycker sig i multinationella företag se Lenins imperialistteori omsatt i Coca-Cola. Inför det som är stort, kapitalistiskt och av amerikanskt ursprung måste en socialist osäkra sin revolver. Om företeelsen dessutom är modern, internationell och snabbt växande måste den framstå som en styggelse för den som drömmer om lokalsamhällets fridfulla isolering från omvärld och utveckling. Eftersom de multinationella företagens framväxt främst skett under efterkrigstiden och då samtidigt med standardstegringen i industriländerna, skall man dessutom inte för-

våna sig över att även utvecklingspessimisternas dystra skara instämmer i klago-kören.

Kritikens inriktning

Mycket av kritiken gäller egentligen inte alls multinationella företag utan är kritik riktad mot marknadsekonomi i allmänhet. Följer man de råd om åtgärder mot multinationella företag, som förs fram från vissa debattörer, är det inte bara företagande över gränserna man påverkar utan det ekonomiska systemets funktions-sätt. Ett exempel på detta är när SSU kräver att Sveriges handel i större utsträckning skall inriktas mot Östeuropa. Det stora ekonomiska utbytet med USA och Västeuropa står enligt SSU i strid med kravet att "handelspolitiken samordnas med utrikespolitiken". Krav att handeln generellt sett skall underordnas politiska beslut skulle leda till orimliga konsekvenser. Vi bedriver ju handel till följd av ekonomiska faktorer, därför måste också ekonomiska faktorer fälla utslaget. Att Sverige har en relativt blygsam östhandel bottnar i att svenska konsumenter i första hand efterfrågar produkter från stater i Västeuropa. Ett konsekvent tillämpande av det socialdemokratiska ungdomsförbundets linje att handelsutbytet skall underordnas politiska prioriteringar skulle t ex leda till att svenska folket av sina styrande förhindrades att konsumera amerikanska LP-skivor och kläder från England för att i stället hänvisas till att köpa östeuropeiska cyklar och konserver.

Multinationella företag har fördelar och nackdelar. I debatten framkommer egentligen bara nackdelarna. I FN-rapporten konstaterar man att de multinationella företagen har unika möjligheter att befrämja utveckling, eftersom de sammanför finansiella, materiella och mänskliga resurser från hela världen. De utvecklar och sprider ny teknologi. I och med att produktionen sprids till flera länder, sprids inte bara produkterna utan också sysselsättningstillfällen, investeringar och know-how. I jämförelse med export innebär detta en besparing, eftersom man sparar in transportkostnader och pappersexercis som är förbundet med handel. Nationellt ägd tillverkning grundad på patenträttigheter skulle vara ett alternativ, som gav spridning av produkterna men som däremot inte skulle ge tillgång till fortlöpande förbättringar och produktutveckling.

Kritiken mot multinationella företag bygger i stor utsträckning på värdeladdade ord. Inför det som är stort är det lätt att skrämmas. Ett exempel på detta är skrivningen i förslaget till nytt socialdemokratiskt handlingsprogram. Det heter där: "Världsomspännande företag styr i stor utsträckning den tekniska utvecklingen. De skaffar sig kontroll över naturtillgångarna och världshandeln. De påverkar de internationella kapitalrörelserna och medverkar därmed till kriser i det internationella betalningssystemet. De bär genom sin prispolitik en stor del av ansvaret för den allt svårare inflationen."

Om det tekniska utvecklingsarbete, som äger rum i de multinationella företagens regi, heter det att det "styr" den tekniska utvecklingen. Är detta någonting negativt? Skall regering och riksdag fastställa vad som får uppfinnas och vad som inte får uppfinnas? I den mån det är en anklagelse, riktar den sig ju inte bara mot multinationella företag utan mot all form av företagande och tekniskt utvecklingsarbete utom det som sker i regi av Styrelsen för Teknisk Utveckling. När det gäller naturtillgångarna i världen är utvinningen av dessa kontrollerad av respektive lands regering. Gemensamt ägande stat—företag är vanligt. Inför påståendet att multinationella företag "skaffar sig kontroll" över världshandeln frågar man sig vad som menas med "kontroll". Att världsomspännande företag säljer varor över hela världen och att de har kontroll över sin försäljning är knappast något att oroas över.

Världsekonomin

Valutakriserna och världsinflationen är två företeelser som de multinationella företagen anklagas vara orsak till. Från att konstatera att en mycket stor del av de internationella kapitalrörelserna äger rum inom och mellan multinationella företag är det emellertid långt till att konstatera att de därmed skulle ge upphov till valutakriser. De multinationella företagen har tillhört förlorarna på valutamarknaden. Det ligger snarare i deras intresse att se till att valutamarknaden sta-

biliserades. Att de i likhet med nationalbanker och andra aktivt försöker skydda sig mot kursförluster, sedan en valutakris väl inträtt, är knappast spekulation. Ingen, inte ens ett multinationellt företag, kan iscensätta en världsomspännande valutakris och vara förvissad om att den kommer att ge vinst.

Företagen har genom sin framväxt gjort valutarörelserna över gränserna större än vad de annars skulle ha varit, vilket är ytterligare en anledning att hitta en lösning på problemen med det internationella betalningssystemet. Det är där problemet ligger, inte i de multinationella företagen.

När det gäller världsinflationen tvistar ju både lärde och olärde om dess orsaker. Stegrade råvarupriser, stegrade arbetskraftskostnader, offentliga sektorns expansion, penningpolitiskt förfall och multinationella företag har alla nämnts som orsaker. Det är givet att i den mån företagandets internationalisering leder till att enskilda företag får monopol på världsmarknaden kan detta resultera i att monopolföretagen driver upp prisnivån. Hittills kan man dock inte säga att så har skett. Det scenario, som ibland utmålas och som innebär att vi i framtiden kommer att få se hela världsekonomin dominerad av ett par hundra företag med monopolsituation i respektive bransch, lär aldrig kunna inträffa. Utvecklingen inom de två äldsta "multinationella" branscherna, oljeindustrin och dataindustrin, visar tvärtom en motsatt utveckling. Både de stora oljebolagen och data-

giganten IBM har fått uppleva minskade marknadsandelar under det senaste decenniet. Vill man garantera konkurrens i framtiden, är en internationell konkurrenslagstiftning kanske möjlig att genomföra. Det är i alla fall ett bättre alternativ än den protektionism, som de fränaste kritikerna av multinationella företag sätter som alternativ.

Centerkritik

Centerns Ungdomsförbund har länge argumenterat mot multinationella företag. I en ledare i förbundsorganet "Ung Center" betitlad "Stoppa multinationella företagen" skriver man att multinationella företag är "ett allvarligt hot mot vårt nationella självbestämmande". Man ger prov på en besynnerlig inställning till vad som befrämjar respektive motverkar ökad internationell förståelse, när man skriver att de multinationella företagen "genom sin spridning till ett stort antal länder kan orsaka störningar och konflikter i förbindelserna mellan olika stater". Klarare har väl aldrig isolationismens budskap skallat.

Det huvudkrav man för fram är att multinationella företags utveckling skall stoppas genom att de särbehandlas. Lika-behandling av alla företag skall ersättas med särbehandling av utlandsägda företag. "Den maktfaktor som de multinationella företagen är nödvändiggör kraftfulla åtgärder för att hindra en fortsatt utveckling av dessa. Hittills har alla företag i vårt land behandlats lika. Genom de

olika förutsättningar som företag, med tex olika storlek äger, har detta resulterat i att storföretag givits fördelar framför de små." Argumentationen är intressant rent teoretiskt. Här hävdas att lika villkor ger fördelar åt vissa, varför alla bör behandlas olika om ingen skall få fördelar framför andra. Jämlikhet är alltså ojämligt. Ojämlighet är jämligt.

Om Sverige skulle börja utöva diskriminering gentemot utländska företag skulle det sannolikt inte bara leda till att de försvann, vilket ju vore målet med aktionen, utan också till att andra länder började diskriminera svenska företag i utlandet. För ett land som Sverige, med stor produktion och försäljning utomlands, skulle detta få ödesdigra konsekvenser. För den som tröttnat på materiell välfärd och snabbt önskar befrias från "överflödssamhället" är detta kanske att se som en "Gordonsk knut", för att citera en äldre partibroder till ledarartikelns författare.

Rent principiellt kan man konstatera att rekommendationen om olika behandling av nationella och multinationella företag strider mot vad som rekommenderas i FN-rapporten. Den nationella självständigheten ger varje land frihet att utforma förutsättningarna för alla företag, som verkar inom landet, men generell diskriminering på grundval av nationalitet är främmande för FN:s och internationalismens principer. Det regelsystem för internationellt företagande som FN vill skapa utgår från principen att varje nation har rätt att reglera näringslivet

inom sitt land och att företagen bör "ta seden dit man kommer". Företagen skall varken själva agera, eller av värdlandet behandlas eller betraktas som främmande element eller utväxter från ett annat land utan integreras med ekonomin i övrigt.

I en artikel i Politisk Tidskrift (cp) går en författare så långt man kan gå när det gäller det motsatta synsättet. Enligt honom är varje utlandsägt företag en farlig gäst: "De amerikanska bankerna, serviceföretagen och industrierna i Europa måste betraktas som Washingtonregeringens allierade." Artikeln fortsätter: "Man skulle kunna säga, att de flesta multinationella företag är amerikanskt multinationella på samma sätt som den svenska armén under 30-åriga kriget var svenskt multinationell. Soldaterna lejdes i många länder och talade många språk men denna maktkoncentration tjänade uteslutande svenska intressen." Här framställs alltså de anställda vid utländska företag som något slags femtekolonnare, quislingar, trojanska hästar eller potentiella landsförrädare!

Företag och frihandel

Resultatet av en onyanserad debatt om multinationella företag, en debatt som bara tar upp deras nackdelar och dessutom överdriver dem, kan bli åtgärder som slår inte bara mot multinationella företag utan mot all form av internationellt ekonomiskt utbyte. Många av argumenten mot multinationella företag är i grunden mer angrepp mot marknadseko-

nomi och internationell ekonomi än mot den specifika företeelse som multinationella företag utgör. Det kan tyckas osannolikt att man i dagens Sverige skulle behöva argumentera för handelns fördelar, men så förhåller det sig faktiskt inte. Det fick Torsten Bengtson erfara när han på centerstämman förra året fick kämpa i debatten mot yngre stämmoombud, som ville ha bort alla positiva programskrivningar om frihandel.

”Frihandelssystemet är ingenting annat än en del av den imperialism som idag skapar ett liv i svält och förtryck för majoriteten av jordens befolkning”, skrev Håkan Larsson, redaktör för centerns idétidsskrift *Politisk Tidskrift*, i en debattartikel i *Expressen*. Samma uppfattning finns i Centerns Ungdomsförbunds handlingsprogram. Han medgav dock att den unga centern inte var motståndare till all handel, men nästan: ”handeln ska begränsas till viktiga och nödvändiga varor”. Samma idé, att det idag forslas en massa onödiga ting över gränserna, återkommer i flera debattinlägg från ungsocialistiskt, ungcen-teristiskt eller allmänt utvecklingspessimistiskt håll. Björn Gillberg menar att om alla länders ekonomier blev i balans med ekologins lagar, skulle man inom varje land kunna framställa de nödvändigaste

varorna och därmed befria sig från behovet av att i så stor utsträckning handla med andra länder. Endast råvaror som enbart finns i vissa länder skulle då behöva gå i internationell handel. Att utvecklade industriländer handlar industrivaror med varandra tycker han är onödigt. Det är uppenbart att inte ens utrikeshandels-teorien om de komparativa fördelarna är accepterad av nyprotektionisterna. Att specialisera sig på kullager eller dataskiner är att gå onödigt långt — det räcker att stanna på råvarustadiet.

Om man sätter in uppfattningar om världshandel i stil med Björn Gillbergs i ett större sammanhang — hur förespråkarna önskar samhällsutvecklingen i stort — kan man till viss del förstå dem. Önskar man ett slut på standardstegring som man bedömer vara ”Onödig BNP-hets” är det logiskt att vara motståndare till handel. Handel ökar möjligheterna till materiell välfärd. Men om man utgår från att det finns otillfredsställda materiella behov — och det finns det anledning tro bli mot bakgrund av årets avtalsrörelse — då finns det heller ingen anledning lyssna till den typen av kritik av handel och multinationella företag. Den innebär tvärtom ett erkännande av att multinationella företag bidrar till välfärdens utvecklingen.